

نگرشی اقتصادی و تحلیلی بر صنعت و هنر

۱ فرش دستباف ایران

محمود ستوده بقا

پیشگفتار

بمنظور تهیه و تنظیم گزارش تحلیلی از صنعت فرش دستباف کشور دبیرخانه کمیته بندک تبصره ۵ قانون بودجه سال ۷۷ با همکاری سازمانها و ارگانهای مربوطه اقدام به جمع آوری اطلاعات از طریق تنظیم پرسشنامه و ارسال آن به کلیه استانداردها و وزارتخانه‌های بازرگانی (شرکت سهامی فرش ایران) جهاد سازندگی، تعاون، سازمان صنایع دستی، اتاق بازرگانی و صنایع و معادن و اتحادیه‌ها صادرکنندگان فرش نموده و پس از جمع بندی اطلاعات واصله در طی چندین جلسه به تهیه گزارش مختصر زیر با همیاری سازمانهای ذیربط پرداخت.

از آنجا که تجزیه و تحلیل هر موضوع برپایه آمار و اطلاعات انجام پذیر است و در زمینه فرش دستباف بعلم گسترده‌ی، پراکندگی، خانگی بودن و ویژگی‌های فرهنگی مناطق مختلف تولیدی تهیه آمار و اطلاعات دقیق تاکنون امکان پذیر نبوده و آمارگیری سال ۱۳۷۳ مرکز آمار ایران هم نیز براساس نمونه‌گیری انجام شده است نمی‌توان صنعت فرش دستباف را همانگونه که واقعیت دارد به تصویر کشید. با توجه به این مهم که بافندگان فرش رنجی به بلندای تاریخ را در پشت سر دارند و تصمیم‌گیری در مورد صنعت فرش اثر مستقیم بر زندگی این قشر دارد و تاکنون آمارگیری جامع و کاملی از این صنعت بعمل نیامده لذا اجرای آمارگیری جامع صنعت فرش اعم از روستائی،

عشایری، شهری، دولتی، تعاونی و خصوصی توسط مرکز آمار ایران و با همکاری و همفکری سازمانهای ذیربط نظیر جهادسازندگی، شرکت فرش، سازمان صنایع دستی، وزارت تعاون، سازمان بهزیستی، کمیته امداد امام، مرکز پژوهشهای بازرگانی، وزارت صنایع، وزارت کشاورزی و سازمان برنامه و بودجه ضروری می‌باشد.

در این نگرش سعی شده است با توجه به وضعیت موجود مسائل اقتصادی مربوط به صنعت فرش دستباف مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد.

بخش اول - وضعیت عوامل تولید

الف - نیروی انسانی

۱ - اشتغال کنونی

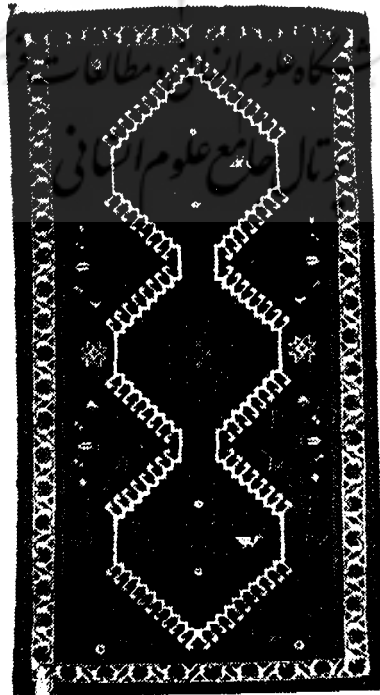
عامل اصلی در تولید فرش نیروی کار بافندگان شاغل در این صنعت می‌باشد. بر اساس سرشماری سال ۱۳۷۳ مرکز آمار ایران اشتغال کنونی بافندگان فرش در کشور به میزان *۱/۵۷۱/۹۸۸ نفر زن و ۳۰۷۸۹۰ نفر مرد جمعاً ۱/۸۷۹/۸۷۸ نفر می‌باشند. با اتخاذ سیاستهای جدید ارزی در اوائل سال ۱۳۷۴ و کاهش صادرات تعداد بافندگان فرش رو به کاهش گذاشت ولی بتدریج بعلمت عدم امکان دسترسی به شغلی دیگر مجدداً به بافندگی فرش روی آوردند.

ب - مواد اولیه

مواد اولیه فرشبافی عموماً پشم، پنبه، ابریشم و مواد رنگی (طبیعی و شیمیائی) می‌باشد.

۱ - در خصوص پشم آمار تولید در داخل کشور بدرستی معلوم نیست ولی تخمین زده می‌شود که با وجود ۵۰ میلیون رأس گوسفند حدود ۶۰ هزار تن پشم ناشور تولید داخلی می‌باشد که مقداری از آن هم پشم دباغی شده است. نخ پشم استحصال شده از این مقدار پشم کمتر از ۲۵۰۰۰ تن می‌شود که بخشی از پشم و نخ مذکور به مصارف غیر از فرش دستباف نظیر گلیم و نمد و غیره می‌رسد. کمبود پشم مورد نیاز عمدتاً از طریق مرزهای زمینی و مقادیری هم از کشورهای استرالیا، زلاندنو و اورگوئه به کشور وارد می‌شود. میزان نخ پشم مصرفی در قالیبافی سالیانه حدود ۲۵۰۰۰ تن می‌باشد.

۲ - در زمینه رنگهای طبیعی که مواد اولیه آنها صددرصد ایرانی است نظر به محدود بودن میزان تولیدات و زحمات زیاد عمل

آوری، استفاده از آنها(به علت عدم وجود کارگاههای رنگرزی گیاهی برای تولید انبوه) مقرون به صرفه نیست.

۳- نخ پنبه مصرفی در قالبیابی عمدتاً داخلی می‌باشد. متأسفانه در سالهای اخیر برخی از واحدهای تولیدی بمنظور استحکام بیشتر نخ مقداری پلی استر در نخهای پنبه‌ای بکار می‌برند که این امر هم از مواردی است که به فرش ایران لطمه وارد کرده است و اعتراضات خریداران فرش ایران در کشورهای خارج را بدنبال داشته است.

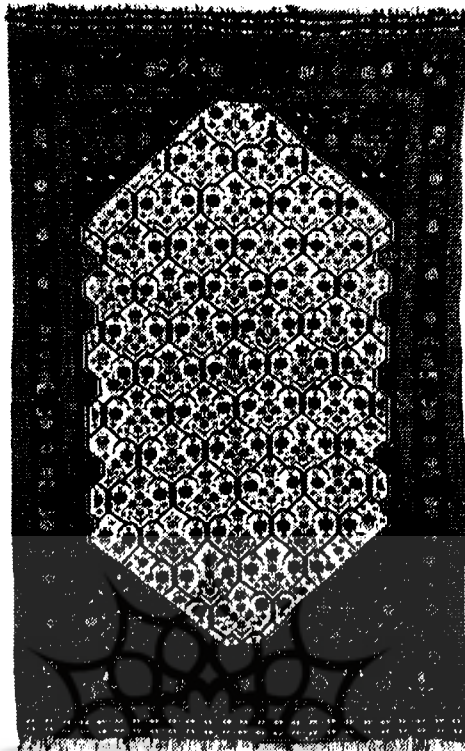
۴- ابریشم مورد نیاز قالبیابی عمدتاً از ابریشم داخلی و مقدار کمی هم از خارج تأمین می‌گردد
ج- ابزار تولید

ابزار تولید در قالبیابی شامل دار، قیچی، دغه، قلاب، و کارد، و غیره می‌باشند. تعداد دارهای فعال در ایران حدود ۱۰۲۰۰۰۰۰ دستگاه تخمین زده می‌شود. قیمت متوسط هر دار قالی ۲×۳ حدود ۴۰۰۰۰۰ ریال و بهای ابزار مورد نیاز هر دار قالی حدود ۷۰۰۰۰۰ ریال برآورد می‌گردد. در اجرای تصمیم اتخاذ شده در کمیته بند م تبصره ۵ قانون بودجه سال ۷۶ مبنی بر تعیین استاندارد دار و ابزار قالی بافی در شصت و نهمین جلسه کمیته ملی استاندارد ایران با حضور کارشناسان سازمانها و نهادهای مختلف استاندارد دار و ابزار قالی بافی تعیین و به تصویب نهائی رسیده است اما نظریاتیکه اجباری بودن آن امکانپذیر نمی‌باشد لذا پیشنهاد شده است این مسئله بصورت استاندارد تشویقی در نظر گرفته شود.

د- سرمایه

۱- سرمایه ثابت

سرمایه ثابت در بخش صنعت فرش شامل ساختمان، سرقلی مکان، دار و ابزار، وسیله نقلیه، هزینه‌های اشتراک آب، برق، تلفن و غیره می‌باشد. بدلیل خانگی بودن

قیمت تمام شده فرش ایران با سرمایه گذاری جدید مقرون بصرفه نیست و اقتصادی نمی‌باشد اما تولیدکننده فرش که در امروز هزینه‌های ثابت و حتی بعضی از هزینه‌های متغیر را قبلاً پرداخت کرده است تا زمانی که هزینه جاری متغیر آخرین واحد فرش تولیدی اش از بهای آخرین واحد فرش فروش رفته بیشتر نشود به تولید فرش ادامه می‌دهد و حتی تا نقطه سربه سر هم به تولید ادامه خواهد داد لذا می‌باید تدابیری اندیشید که تولیدکننده فرش با سودآوری مناسب امیدوارانه به قالبیابی ادامه دهد.

این صنعت سرمایه گذاری در زمینه ساختمان و محل کارگاه محدود بوده و تعداد کمی کارگاه در این رشته مشغول بکار می‌باشند. قوانین موجود در خصوص مسائل بیمه و مالیات و عوارض مربوط به کارگاهها موجب گردیده که کارگاههای متمرکز در طی دهه‌های اخیر تعطیل گردند.

۲- سرمایه در گردش

سرمایه در گردش در بخش صنعت فرش عمدتاً شامل حقوق و دستمزد، مواد اولیه، خواب سرمایه در مورد فرشهای فروش نرفته، اسناد اعتباری دریافت شده از خریداران فرش، حمل و نقل و غیره می‌باشد. حقوق و دستمزد و مواد اولیه بعنوان هزینه‌های متغیر جاری در تولید اجتناب‌ناپذیر می‌باشند اما در خصوص خواب سرمایه و فروشهای اعتباری باید در نظر داشت در شرایط کنونی بطور متوسط فرش دستباف ۲ سال خواب سرمایه برای فروش و برگشت سرمایه دارد.

بخش دوم - کمیته‌های تولیدی فرش

۱- میزان تولید

میزان تولید فرش دستباف در کشور با توجه با آمارگیری صنعت و معدن در سال ۱۳۷۳ حدود ۷/۵ میلیون متر مربع برآورد شده است و چنانچه تورم داخلی همچنان ادامه داشته باشد و نرخ ارز هم تقریباً ثابت بماند امیدی به افزایش تولید نیست و می‌باید انتظار روند نزولی تولید را داشت و بدنبال این گسترش بیکاری اولین پیامد شرایط موجود می‌باشد.

جدول مقایسه انواع فرشهای تولیدی در ایران را که براساس آمارگیری سال ۱۳۷۳ انجام گرفته است نشان می‌دهد.

بررسیهای آماری نشان می‌دهد میزان تولید رابطه مستقیم با صادرات فرش داشته است هر زمان که صادرات فرش رونق داشته است تولید فرش افزایش یافته. در سالهای اول جنگ تحمیلی عراق به ایران صادرات فرش که با مشکلاتی هم همراه

بر مبنای قیمت‌های عمده فروشی انجام می‌گرفت و قیمت‌های فروش هم به لحاظ بروز برخی مشکلات و تورم داخلی مرتباً افزایش می‌یافت لذا آمار صادرات فرش در طی سالهای ۱۳۵۸ و ۱۳۵۹ افزایش قابل توجهی را نشان داده‌است و مشکلات صادرات فرش به لحاظ ناهماهنگی قیمت‌های داخلی و نرخهای صادراتی فرش شروع و میزان صادرات آن رو به کاهش گذاشت و در سال ۱۳۶۱ به پائین‌ترین سطح خود رسید.

از سال ۱۳۶۲ با اتخاذ سیاستهای تشویقی دولت و همچنین تعیین قیمت‌های صادراتی فرش برپایه قیمت‌های بین‌المللی تدریجاً صادرات فرش روند صعودی را طی نموده و در سال ۱۳۷۳ به بالاترین سطح رسید و سپس از اوایل سال ۱۳۷۴ به لحاظ اتخاذ سیاستهای ارزی و رکود حاکم بر بازارهای جهانی صادرات فرش مجدداً روند نزولی را طی نموده و به رقم ۵۹۵ میلیون دلار در سال ۱۳۷۶ کاهش یافته است.

۳- بازارهای جهانی فرش و سهم ایران
صادرات فرش ایران عمدتاً به کشورهای اروپائی، ژاپن و کانادا و چند کشور جنوب شرقی آسیا انجام می‌گیرد. جامعه مشترک اروپا طی سالهای ۷۳-۱۳۷۶ سالیانه حدود ۶۵ درصد صادرات فرش ایران را بخود اختصاص داده است. کشورهای آلمان، سوئیس، ایتالیا، بلژیک و انگلستان در سال ۱۳۷۳ به تنهایی ۶۰ درصد صادرات فرش ایران را وارد نموده‌اند. از دیگر بازارهای فرش ایران را می‌توان کشورهای امارات متحده عربی و استرالیا نام برد. کشورهای عمده صادرکننده فرش و سهم هر یک از آنها از بازار جهانی فرش را طی سالهای ۱۹۷۶ الی ۱۹۹۶ نشان می‌دهد.

«همانطور که جدول نشان می‌دهد سهم ایران از تجارت جهانی فرش از ۴۱ درصد در سال ۱۹۷۶ طی یک دوره ۲۰ ساله به ۳۱

مقایسه مساحت	کمتر از ۶ مترمربع	۶ تا ۹ مترمربع	بالاتر از ۹ مترمربع	کل تولید
	۴/۸۰۰/۰۰۰	۱/۸۰۰/۰۰۰	۹۰۰/۰۰۰	۷/۵۰۰/۰۰۰
	۶۴ درصد	۲۳ درصد	۱۲ درصد	۱۰۰ درصد
	تولید	تولید	تولید	
مقایسه رجشمار	۲۳ رج به پائین	۲۵ تا ۵۱ رج	۵۲ رج به بالا	..
	۱/۵۷۵/۰۰۰	۵/۴۰۰/۰۰۰	۵۲۵/۰۰۰	
	۲۱ درصد	۷۲ درصد	۷ درصد	
مقایسه نوع چله	پنبه‌ای	پشمی	ابریشمی	..
	۵/۶۲۵/۰۰۰	۱/۵۰۰/۰۰۰	۳۷۵/۰۰۰	
	۷۵ درصد	۲۰ درصد	۵ درصد	
مقایسه نوع پرز	پشمی	پشمی و ابریشمی	ابریشمی	..
	۶/۶۷۵/۰۰۰	۶۰۰/۰۰۰	۲۲۵/۰۰۰	
	۸۹ درصد	۸ درصد	۲ درصد	

مأخذ: نتایج کلی آمارگیری صنعت و معدن کل کشور در سال ۱۳۷۴

۱۳۷۳ حدود ۸۵ درصد فرشهای تولیدی به کشورهای خارج صادر گردیده است. در سال مذکور میزان ۳۶۲۴۳ تن فرش به ارزش * ۱۶۷۴ میلیون دلار صادر شده است. در اوایل سال ۱۳۷۴ با اتخاذ سیاستهای ارزی دولت از یک طرف و از طرف دیگر مشکلات اقتصادی در کشورهای عمده خریدار فرش موجب گردید صادرات فرش دستباف کاهش یابد بطوریکه در سال ۱۳۷۶ بر اساس آمار برآورد گمرک میزان ۲۲۷۳۴ تن فرش به ارزش ۵۹۵ میلیون دلار بخارج از کشور صادر گردیده است.

شایان ذکر است اوج صادرات فرش ایران در سال ۱۳۷۳ و دومامه اول سال ۱۳۷۴ بوده است. جدول زیر میزان صادرات فرش دستباف و روند آن را از سال ۱۳۵۲ الی ۱۳۷۶ نشان می‌دهد.

اضافه می‌نماید از سال ۱۳۵۹ صادرکنندگان فرش ملزم به سپردن پیمان ارزی گردیدند و نظر به اینکه ارزیابی فرشهای صادراتی بر اساس قانون گمرکی

بود به پائین‌ترین سطح رسید و بدنبال آن میزان تولید فرش دستباف هم به میزان قابل ملاحظه‌ای کاهش یافت. اما با اتخاذ سیاستهای تشویق صادرات که از سال ۱۳۶۳ شروع گردیده صادرات فرش تدریجاً روند صعودی را طی نمود و بدنبال آن با اجرای برنامه‌ها و گسترش فعالیتهای تولیدی فرش توسط سازمانها و نهادهای مختلف میزان تولید فرش دستباف هم افزایش یافت و به مرز ۷/۵ میلیون متر مربع رسید.

جدول ذیل برآورد تولید فرش دستباف را در طی سالهای مختلف نشان می‌دهد:

سال	میزان تولید
۱۳۶۰	۵/۲ میلیون متر مربع
۱۳۶۶	۵/۳ میلیون متر مربع
۱۳۷۳	۷/۵ میلیون متر مربع

۲- میزان صادرات
بخش اعظم تولید فرش دستباف ایران به خارج از کشور صادر می‌شود در سال

صادرات فرش ایران طی سالهای ۱۳۵۲

الی ۱۳۷۶

سال	مقدار به هزارتن	ارزش به میلیون دلار
۱۳۵۲	۱۱/۷	۱۰۲
۱۳۵۳	۱۴/۳	۱۱۵
۱۳۵۴	۱۴/۴	۱۰۲
۱۳۵۵	۶/۸	۹۳
۱۳۵۶	۶	۸۳
۱۳۵۷	۵/۵	۸۳
۱۳۵۸	۷/۶	۳۱۱
۱۳۵۹	۵/۲	۳۲۰
۱۳۶۰	۲/۱	۱۶۹
۱۳۶۱	۱	۸۰
۱۳۶۲	۱/۹	۱۱۰
۱۳۶۳	۳/۲	۱۱۷
۱۳۶۴	۳/۱	۱۳۴
۱۳۶۵	۱۰/۶	۳۹۰
۱۳۶۶	۱۲/۹	۳۸۱
۱۳۶۷	۷/۶	۳۰۴
۱۳۶۸	۸/۳	۳۵۳
۱۳۶۹	۱۰/۸	۵۰۳
۱۳۷۰	۲۰	۱۱۱۷
۱۳۷۱	۱۹/۸	۱۰۹۳
۱۳۷۲	۲۹/۱	۱۳۸۳
۱۳۷۳	۳۶/۲	۱۶۷۳
۱۳۷۴	۲۶/۴	۹۱۹
۱۳۷۵ *	۲۱	۶۰۲
۱۳۷۶ *	۲۲	۵۹۵

* مأخذ - آمار بازرگانی خارجی کشور

* به علت کاهش سی درصدی نرخ پیمان فرش در سال ۷۵ بخشی از کاهش صادرات فرش در این سال مربوط به کاهش قیمت پیمان می باشد.

* در سال ۱۳۷۶ مقدار ۱۵۰ میلیون دلار صادرات فرش همراه مسافر بوده است که در آمار رسمی کشور لحاظ نشده است.

درصد در سال ۱۹۹۶ کاهش یافته است و این در حالی است که سهم هندوستان طی این دوره از ۸/۹ درصد به ۲۰ درصد و سهم چین از ۴/۹ درصد به ۱۷ درصد و سهم ترکیه از ۳/۷ درصد به ۷ درصد افزایش یافته است ولی هنوز هم ج.ا.ا در بین

کشورهای صادرکننده فرش بالاترین سهم از تجارت جهانی فرش را بخود اختصاص داده است.

نکته قابل ذکر اینکه با توجه به نوسانات و رویدادهای اقتصادی و سیاسی در جامعه اروپائی و در نظر داشتن این که ۶۵ درصد

صادرات فرش ایران به این جامعه انجام می شود. وابستگی زیاد فرش ایران را به اروپا نشان می دهد و مسئله مذکور آسیب پذیری صادرات فرش ما را در صورت بروز هرگونه اختلال در روابط فیما بین ایران با کشورهای عضو اتحادیه اروپائی بدنبال خواهد داشت لذا ضرورت دستیابی به بازارهای جدید و گشودن راههای جدید بمنظور کمتر نمودن این وابستگی بیش از پیش احساس می شود.

در مورد روند تجارت فرش در جهان براساس آمارهای منتشره توسط مرکز تجارت بین المللی، ارزش تجارت جهانی فرش از ۳۵۰ میلیون دلار در سال ۱۹۷۵ به ۲۲۰۷ میلیون دلار در سال ۱۹۹۵ افزایش یافته است. البته این افزایش با توجه بروند نزولی قیمت فرش کشورهای صادرکننده در طی ۲۰ ساله اخیر ناشی از صدور حجم زیاد فرش با قیمت ارزان توسط کشورهای مختلف و رقابت آنها جهت کسب سهم بیشتر از بازار جهانی می باشد. جدول ذیل ارزش واردات جهانی فرش دستباف در طی سالهای ۱۹۸۹ الی ۱۹۹۶ نشان می دهد.

واردات جهانی فرش دستباف

سال	ارزش - میلیون دلار
۱۹۸۹	۲۲۴۹
۱۹۹۰	۲۳۴۰
۱۹۹۱	۲۳۸۱
۱۹۹۲	۲۲۷۲
۱۹۹۳	۲۳۸۳
۱۹۹۴	۲۴۶۲
۱۹۹۵	۲۲۰۷
۱۹۹۶	۲۰۰۰

همانطوریکه در آمارهای فوق الذکر مشاهده می شود بالاترین میزان تجارت جهانی فرش در سال ۱۹۹۴ می باشد که بخش قابل توجهی از آن مربوط به افزایش

* مأخذ آمار مرکز تجارت جهانی

درصد سهم کشورهای صادرکننده فرش دستباف در تجارت جهانی از لحاظ

ارزش

نام کشور	۱۹۹۶	۱۹۹۵	۱۹۹۳	۱۹۹۲	۱۹۹۱	۱۹۸۰	۱۹۷۶
ایران	۳۱	۲۹/۸۲	۲۵/۷۴	۲۰/۵۹	۲۹/۱۶	۳۵/۷	۳۱
هندوستان	۲۰	۱۸/۶۴	۱۶/۷۷	۱۸/۳۳	۱۶/۸۹	۱۴/۱۲	۸/۹
چین	۱۷	۱۷/۷۷	۱۶/۵۲	۱۶/۷۶	۱۶/۶۱	۱۵/۴۵	۴/۹
نیپال	۹	۸/۲۲	۸/۰۸	۹/۵۲	۸/۲۸	-	-
پاکستان	۸	۷/۳۲	۶/۰۹	۶/۷۱	۷/۷۹	۱۵/۱	۱۲/۱
ترکیه	۷	۶/۱۷	۵/۳۲	۵/۸۷	۷/۳۱	۵/۹۶	۳/۷
مراکش	-	۱/۳۹	۱/۲۱	۱/۲۱	۱/۲۵	۱/۷۲	۵/۸

مأخذ - آمار مرکز تجارت بین المللی

فروش ۹۵/۰۰۰ ریال
 - قیمت متوسط مصرف نخ پنبه در هر مترمربع
 فروش ۳۳/۰۰۰ ریال
 - هزینه استهلاک ابزار قالبیابی در هر مترمربع فرش ۳/۰۰۰ ریال
 - استهلاک دار قالی در هر مترمربع فرش ۸۰۰۰ ریال
 - هزینه متوسط نخ ابریشم در هر مترمربع فرش
 ابریشمی ۵۰۰/۰۰۰ ریال
 - هزینه متوسط دستمزد فرش تمام ابریشم
 هر مترمربع ۵۰۰/۰۰۰ ریال
 - هزینه متوسط دستمزد هر مترمربع فرش چله
 ابریشم ۷۰۰/۰۰۰ ریال
 - هزینه متوسط دستمزد هر مترمربع فرش پشمی ۱۷۰/۰۰۰ ریال

تخمین و برآورد نموده و بعنوان پایه محاسبات مورد استفاده قرار گرفته اند.
فهرست آمار و اطلاعات صنعت فرش
 - تعداد دارهای فعال قالبیابی کشور ۱/۲۰۰/۰۰۰ دار
 - تعداد بافندگان ۱/۸۷۹/۰۰۰ نفر
 - تعداد شاغلین جنبی ۲۸۵/۰۰۰ نفر
 - متوسط مصرف نخ پشم در هر متر مربع فرش پشمی ۴/۸ کیلوگرم
 - متوسط مصرف نخ پنبه برای تار و بود هر مترمربع فرش ۲/۳ کیلوگرم
 - متوسط مصرف نخ ابریشم اعم از تار و بود در هر متر مربع فرش ابریشمی ۳/۵ کیلوگرم
 - متوسط قیمت نقشه برای متر مربع فرش پشمی ۱۵/۰۰۰ ریال
 - متوسط هزینه ابزار قالبیابی برای هر دار قالی ۷۰/۰۰۰ ریال
 - متوسط بهای یک دار فلزی قالبیابی ۴۰۰/۰۰۰ ریال
 - قیمت متوسط مصرف نخ پشم در هر مترمربع

صادرات فرش ایران در سال ۱۳۷۳ بوده است و پس از این سال واردات جهانی فرش بخاطر مشکلات موجود در بازارهای جهانی روند نزولی را طی می نماید.
بخش سوم - بررسیهای اقتصادی
 الف) مقدمه
 همانطوریکه قبلاً اشاره گردید برای هر تحلیل اقتصادی نخست باید آمار و ارقام قابل اعتماد در دست باشد از آنجا که اطلاعات و آمارهای مربوط به صنعت فرش یا در دسترس نیستند و یا اینکه غیر قابل قبول هستند لذا بمنظور حصول اطمینان از آمارهای موجود دبیرخانه کمیته پندک تبصره ۵ قانون بودجه طی چندین نشست با مسئولان و کارشناسان فرش اقدام به تبادل نظر و بررسی مقایسه ای آمارهای کلان و خرد نموده و نتایج زیر را که می توان آنها را به واقعیت نزدیک دانست

بر اساس آمارهای منتشره توسط مرکز تجارت بین المللی، ارزش تجارت جهانی فرش از ۳۵۰ میلیون دلار در سال ۱۹۷۵ به ۲۲۰۷ میلیون دلار در سال ۱۹۹۵ افزایش یافته است. البته این افزایش با توجه بروند نزولی قیمت فرش کشورهای صادرکننده در طی ۲۰ ساله اخیر ناشی از صدور حجم زیاد فرش با قیمت ارزان توسط کشورهای مختلف و رقابت آنها جهت کسب سهم بیشتر از بازار جهانی می باشد. جدول ذیل ارزش واردات جهانی فرش دستباف در طی سالهای ۱۹۸۹ الی ۱۹۹۶ نشان می دهد.

ب - سرمایه گذاری

۱ - سرمایه گذاری ثابت:

- ساختمان

از آنجائی که اکثر قالی ها در ایران بصورت خانگی بافته می شود و براساس آمارگیری سال ۱۳۷۳ مرکز آمار ایران، ۸۳/۶ درصد بافندگان فرش را زنان تشکیل می دهند و معمولاً خانمهای بافنده فرش در همان اتاق که زندگی می کنند به بافت فرش هم مشغول هستند لذا نکته بسیار مهم قالبیابی در ایران

عوامل تولید	مقدار	قیمت متوسط
پشم مصرفی	۳/۸ کیلوگرم	۹۵۰۰۰
نخ پنبه	۲/۳ کیلوگرم	۳۳۰۰۰
هزینه نقشه		۱۵۰۰۰
هزینه استهلاک ابزار		۳۰۰۰
دستمزد		۱۷۰۰۰۰
هزینه‌های آماده سازی		۱۵۰۰۰
هزینه‌های قانونی		۲۵۰۰۰
بانک و غیره		
هزینه دارقالی و سایر هزینه‌ها		۲۴۰۰۰
جمع		۳۸۰/۰۰۰

بهره‌گیری از فرصت‌های بلا استفاده در زندگی خانوار می‌باشد. تعیین و برآورد ارزش ساختمان محل بافت فرش و کارگاهها و واحدهای ریسندگی و فعالیتهای جنبی قالیبافی و همچنین سرقفلی انبارها و مغازه‌های فرش فروشی بعلت در دسترس نبودن آمار و اطلاعات مطمئن امکان پذیر نمی‌باشد. بهمین جهت ارزش ساختمان و محل بافت فرش و فعالیتهای جنبی X میلیارد ریال در نظر گرفته شده است.

- دار و ابزار

تعداد دارهای فعال قالیبافی در کشور ۱/۲۰۰/۰۰۰ دستگاه تخمین زده می‌شود و معادل همین تعداد نیز دارهای غیرفعال وجود دارد که ارزش آنها را می‌توان بعلت مستهلک شدن در نظر نگرفت و دارهای فعال را ۵۰ درصد ارزش دارهای نو بشرح ذیل محاسبه کرد:

$$\text{متوسط ارزش هر دار} \quad \text{تعداد دارقالی در کشور} \\ ۲۴۰ = ۲۰۰.۰۰۰ \times ۱.۲۰۰.۰۰۰$$

میلیارد ریال ارزش دارهای کشور

در مورد ابزار قالی بافی با در نظر گرفتن اینکه هر بافنده یک دست ابزار در اختیار دارد و در برخی موارد هم بعضی از بافندگان احتیاطاً بیش از یک دست ابزار دارند لذا ارزش ابزار قالیبافی کشور بشرح زیر محاسبه می‌شود.

$$\text{ارزش هر دست ابزار} \quad \text{تعداد ابزار قالیبافی در کشور} \\ ۸۰ = ۳۰.۰۰۰ \times ۲.۷۰۰.۰۰۰ \\ ۱۰۰ = ۸۰ + ۲۴۰ + X \text{ میلیارد ریال}$$

۲- وسیله نقلیه

اگر وسیله نقلیه مناسب در صنعت فرش را حدود ۴۰۰۰ دستگاه و ارزش هر کدام را ۲۵ میلیون ریال در نظر بگیریم ارزش وسیله نقلیه که مستقیماً درگیر تولید فرش می‌باشند بشرح زیر محاسبه می‌شود.

$$\text{ارزش هر دستگاه} \quad \text{تعداد وسیله نقلیه} \\ ۱۰۰ = ۲۵۰.۰۰۰ \times ۴۰۰$$

میلیارد ریال ارزش وسیله نقلیه

بنابراین با توجه به محاسبات بالا برآورد کل سرمایه‌گذاری ثابت در صنعت فرش بصورت زیر می‌باشد.

$$\text{بهای هر متر مربع} \quad \text{متر از تولید} \\ ۱۲۲۵ = ۳۸۰.۰۰۰ \times ۵۰ \\ \text{میلیارد ریال سرمایه تولید} \\ ۲۸۵۰ = ۳۸۰.۰۰۰ \times ۷۵۰.۰۰۰ \text{ میلیارد ریال}$$

«همانطور که جدول نشان می‌دهد سهم ایران از تجارت جهانی فرش از ۴۱ درصد در سال ۱۹۷۶ طی یک دوره ۲۰ ساله به ۳۱ درصد در سال ۱۹۹۶ کاهش یافته است و این در حالی است که سهم هندوستان طی این دوره از ۸/۹ درصد به ۲۰ درصد و سهم چین از ۴/۹ درصد به ۱۷ درصد و سهم ترکیه از ۳/۷ درصد به ۷ درصد افزایش یافته است ولی هنوز هم ج.ا.ا در بین کشورهای صادرکننده فرش بالاترین سهم از تجارت جهانی فرش را بخود اختصاص داده است.

خواب فرش تا مرحله فرش

$$۳۲۵۷ = ۲۸۵۰ + ۱۴۲۵ \text{ فروش میلیارد ریال}$$

بنابراین جمع سرمایه گذاری در صنعت فرش بدون احتساب ارزش ساختمان بصورت زیر است:

$$X + ۳۲۷۵ = ۳۶۹۵ + X$$

سرمایه در گردش سرمایه گذاری ثابت

میلیارد ریال

$$۶۲۶/۰۰۰ > ۷۵۰۰۰۰۰ \text{ به } ۴/۶۹۵/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰$$

متوسط برآورد سرمایه گذاری برای هر متر مربع فرش

سرمایه گذاری جدید در فرش با توجه به اینکه نرخ بهره بانکی را ۲۰ درصد محاسبه کنیم داریم:

$$\text{ریال } ۱۲۵۲۰۰ = ۲۰\% \times ۶۲۶۰۰۰$$

سود سالیانه سرمایه گذاری در هر متر مربع فرش

$$\text{ریال } ۵۰۵۲۰۰ > ۳۸۰۰۰۰ + ۱۲۵۲۰۰$$

برآورد قیمت تمام شده واقعی هر متر مربع فرش

بنابراین قیمت تمام شده فرش ایران با سرمایه گذاری جدید مقرون بصرفه نیست و اقتصادی نمی‌باشد اما تولیدکننده فرش که در امروز هزینه‌های ثابت و حتی بعضی از هزینه‌های متغیر را قبلاً پرداخت کرده است تا زمانی که هزینه جاری متغیر آخرین واحد فرش تولیدی اش از بهای آخرین واحد فرش فروش رفته بیشتر نشود به تولید فرش ادامه می‌دهد و حتی تا نقطه سر به سر هم به تولید ادامه خواهد داد لذا می‌باید تدابیری اندیشید که تولیدکننده فرش با سودآوری مناسب امیدوارانه به

قالیبافی ادامه دهد.

هزینه‌های ثابت تولید فرش به لحاظ عدم نیاز به ماشین آلات رقم بالائی را در هر متر مربع فرش تشکیل نمی‌دهد ولی هزینه‌های متغیر (مواد اولیه و دستمزد) درصد بالائی از هزینه تولید را بخود اختصاص داده اما متاسفانه در بعضی از مناطق قالیبافی بدلیل عدم استفاده بهینه از مواد اولیه مرغوب و تقلب در بافت بمنظور تولید فرش ارزان قیمت، لطمه سنگینی برآینده فرش دستباف کشور وارد نموده و این مسئله موجب خواهد شد در دراز مدت بافندگان خوب و متوسط از بافت فرش دلسرد گردند.

۳- دستمزد

طبق برآوردهای بعمل آمده متوسط هزینه دستمزد هر متر مربع فرش پشمی حدود ۱۷۰/۰۰۰ ریال می‌باشد و متوسط کارکرد سالیانه هر بافنده براساس آمارگیری سال ۱۳۷۲ به میزان ۱۶۵ روز در سال با ۵ ساعت کار روزانه برآورد گردیده است. این امر ناشی از فصلی بودن کار کشاورزی و فعالیتهای ساختمانی و پرکردن خلاء ناشی از اوقات بیکاری بافنده فرش می‌باشد و محاسبات دستمزد بشرح زیر است:

$$۶۸۰/۰۰۰ \times ۴ = ۲۷۲۰/۰۰۰$$

متوسط دستمزد هر متر مربع فرش

متوسط دستمزد سالیانه بافندگان

$$۱۲۲۶۲۶ = ۱۶۵ \times ۳۰ = ۶۸۰۰۰۰$$

ریال متوسط دستمزد ماهانه بافنده فرش با

توجه باینکه تعداد خانوار قالیباف طبق

سرشماری سال ۱۳۷۲ به میزان ۹۶۲/۵۹۰

خانوار و تعداد بافندگان ۱/۸۷۹/۸۷۸ نفر ذکر گردیده و این خانوارها از صنعت فرش منتفع می‌شوند لذا درآمد خانوار قالی‌باف به شرح زیر می‌باشد:

تعداد خانوار تعداد بافندگان دستمزد ماهانه

$$۲۴۱/۳۵۲ = ۹۶۲/۵۹۰ \times ۱/۸۷۹/۸۷۸ \times ۱۲۳/۶۲۶$$

متوسط درآمد خانوار در زمان یافت

$$۱۰۹/۱۵۰ = ۲۴۱/۳۵۲ \times ۱۶۵/۳۶۵$$

متوسط درآمد خانوار از محل قالیبافی در ماه

تعداد خانوارهای قالیباف تعداد اعضاء خانوارهای قالیباف کشور

$$۶۲۰۰۰۰۹ = ۹۶۲۵۹۰$$

متوسط تعداد نفرات هر خانوار

$$۱۰۹۱۵۰ = ۶/۴۲ \times ۱۶۹۴۸$$

ریسال متوسط سهم هر عضو خانوار قالیباف از درآمد ماهیانه خانوار

ملاحظه می‌شود که رقم فوق الذکر بسیار ناچیز می‌باشد اما چه باید کرد اگر خانوار قالیباف هم از این درآمد محروم بماند از کجا و از چه منبعی باید تامین شود مضافاً اینکه صادرات چه کالاهائی می‌تواند در شرایط کنونی جایگزین فرش در کوتاه مدت شود. براساس آمارگیری سال ۱۳۷۲ حدود یک سوم از جمعیت قالیباف ایران بی‌سواد هستند و ضرورت دارد از حقوق انسانی، اجتماعی و اقتصادی این قشر به نحوی دفاع گردد.

۴ - تکنولوژی تولید

با نگاهی به روند تولید تصویر مناسبی از بومی بودن این هنر ملی می‌توان ترسیم

کرد. روند تولید شامل اندازه فرش و نقشه آن، انتخاب رنگ و مواد اولیه مناسب با رجشمار انتخابی، چله کش، آماده سازی برای بافت، گلیم بافی و شروع کارگره زدن پسرز فرش، پودکشی نازک و ضخیم، شیرازه پیچی، دغه زدن، قیچی کردن پسرز، اتمام بافت و پائین آوردن فرش از دار. اندازه فرش بستگی به ساختمان سازی و معماری هر منطقه دارد. هم اکنون مهندسين ایرانی به تقلید از مهندسی غربی ورودی خانه را یک هال می دهند که حداقل ۴ یا ۵ درب در آن باز می شود و دیگر جایی برای نشستن روی زمین باقی نمی ماند. تلویزیون در گوشه ای از هال و میز و صندلی در میان آن قرار دارد. در این چنین شرایطی فرش دستباف و پستی نقش کم رنگی را بازی می کند و نقش اصلی را میز و صندلی و تلویزیون بعهده دارند و مهندس ایرانی نمی داند که با این معماری مادر خود را که او را با درآمد بافندگی فرش بزرگ کرده و به دانشگاه فرستاده بیکار کرده است. حرکت ما در ایران با توجه به میزان درآمد و هزینه توده مردم و معماری رایج امروزی به سمت کم رنگ شدن نقش فرش دستباف در خانه های ما می باشد و در آینده باید بین تولید کمتر فرش همراه با بیکاری فزاینده و یا اصلاح ساختار اقتصادی و پولی و مالی کشور یکی را انتخاب کرد. طراحان نقشه های فرش ایرانیان هستند و حرف اول را در دنیا می زنند. تنوع طرح و رنگ فرش ایران امتیاز بزرگی است که فرش ایران در مقابل رقبای فرش ایرانی سربلند کرده است و امکان صدور تکنولوژی طراحی فرش را داریم. اما به منظور حفظ برتری فرش ایران این امر به صلاح نمی باشد.

رنگرزی خامه فرش به دو گونه می باشد، رنگرزی طبیعی و شیمیائی. رنگرزی طبیعی مستلزم زمان و هزینه و سختی کار بیشتری است و در عوض رنگهای با ثبات و

اصیلی را ارائه می دهد و در حدود ۲۰ تا ۳۰ درصد از رنگرزی خامه های موجود را جوابگو می باشد. اکثر رنگرزی خامه ها بصورت شیمیائی است که مواد رنگی آن از خارج وارد می شود.

مواد اولیه مورد مصرف در فرش شامل پشم، پنبه و ابریشم است. میزان پشم مورد نیاز با احتساب ۷/۵ میلیون متر مربع تولید فرش حدود ۷۰ هزار تن پشم ناشور می باشد و با توجه به تولید ۶۰ هزار تن پشم داخلی در نهایت سالیانه حدود ۱۲ هزار تن کمبود پشم خواهیم داشت که معمولاً بخشی از آن از کشورهای استرالیا، زلاندنو و اروگوئه و مقداری هم از طریق مرزهای زمینی به کشور وارد می شود. اضافه می نماید تمام پشمهای وارداتی در صنعت فرش استفاده نمی شود و همچنین از میزان واردات پشم از مرزهای زمینی آماري در دست نمی باشد.

ارقام زیر محاسبات میزان تولید و مصرف پشم مورد نیاز در صنعت فرش را نشان می دهد.

$$۶۰۰۰۰ = ۱/۲ \times ۵۰۰۰۰/۱۰۰$$

میزان تولید پشم کشور به تن

بقیه در صفحه ۳۹

بقیه از صفحه ۳۷

ضروریترین نیازهای اقشار محروم جامعه می باشد.

باتوجه به آنچه گفته شد بی شک یکی از روشهای موفق برای محرومیت زدایی در کشور استفاده از تعاونها است که شرط لازم برای فعال نمودن این بخش تخصیص اعتبارات لازم به بخش تعاون جهت پیشبرد امر آموزش از یک سو، و اتخاذ تصمیمات مناسب به منظور همکاری بیش از پیش سیستم بانکی کشور جهت پرداخت

اعتبارات تخصیص داده شده به بخش تعاون - به متقاضیان تشکیل شرکتهای تعاونی - از سوی دیگر است.

منابع و مآخذ

- ۱- مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، بررسی جایگاه تعاون در بازرگانی خارجی کشور، تهران، مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی ۱۳۶۸
- ۲- دفتر امور اقتصادی وزارت تعاون، آمار شرکتهای تعاونی معدنی کشور بر اساس آخرین سرشماری مرکز آمار ایران، وزارت تعاون، ۱۳۷۲.
- ۳- اداره کل تعاون استان فارس، پیک تعاون (۲)، ۱۳۷۲
- ۴- اداره کل تعاون استان سیستان و بلوچستان، عملکرد اداره کل تعاون استان سیستان و بلوچستان تا پایان سال ۱۳۷۴
- ۵- اتاق تعاون مرکزی، فصلنامه اتاق تعاون استان مرکزی، سال اول، شماره اول، بهار ۱۳۷۳.
- ۶- گزارش اجمالی از: چگونگی تأسیس و عملکرد مؤسسه هماهنگی صیادی.
- ۷- دفتر امور اقتصادی و برنامه ریزی وزارت تعاون، "تحلیلی بر وضعیت تعاونیهای ایثارگران طی سالهای ۱۳۷۲-۱۳۷۳"، وزارت تعاون، تهران، ۱۳۷۴
- ۸- دفتر تعاونیهای تولیدی و خدمات تولیدکنندگان وزارت تعاون، "گزارش طرحهای افتتاحی تعاونیها در هفته تعاون، سال ۱۳۷۴ وزارت تعاون، تهران، ۱۳۷۴.
- ۹- دفتر امور تعاونیهای کشاورزی وزارت تعاون، "خلاصه عملکرد تعاونیهای کشاورزی در برنامه پنجساله اول توسعه".
- ۱۰- اداره کل تعاون استان کهگیلویه و بویراحمد، "اداره کل تعاون استان کهگیلویه و بویراحمد در یک نگاه" باسوج، ۱۳۷۲.
- ۱۱- مرکز آمار ایران، "سرآورد متوسط هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی"، تهران، ۱۳۷۳.

زیر نویس ها:

- ۱- قره باغان، مرضی، اقتصاد رشد و توسعه، نشر نی، تهران ۱۳۷۰
- ۲- بدخشان، گیتی، روشهای جدید بازاریابی محصولات کشاورزی، مجله بانک و کشاورزی.
- ۳- شهپرور، علی حسین، "توسعه تعاونیها در استان کهگیلویه و بویراحمد"، مجله تعاون، شماره ۴۲.
- ۴- روابط عمومی اداره کل تعاون استان کردستان، "عملکرد اداره کل تعاون استان کردستان در سال ۱۳۷۲"
- ۵- مرکز آمار ایران، سالنامه آماری سال ۱۳۷۳، تهران، سال ۱۳۷۳.

